

Sygn. akt V CSK 362/07

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 11 stycznia 2008 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Grzegorz Misiurek (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Józef Frąckowiak

SSN Irena Gromska-Szuster

w sprawie z powództwa K. Z.

przeciwko N.(...) S.A. w B. (poprzednio Zakład Tworzyw Sztucznych M.(...) S.A. w K.)

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej w dniu 11 stycznia 2008 r.,

skargi kasacyjnej strony pozwanej od wyroku Sądu Apelacyjnego z dnia 20 grudnia 2006 r., sygn. akt I ACa (...),

oddala skargę kasacyjną.

Uzasadnienie

Powód K. Z. domagał się zasądzenia na swoją rzecz od pozwanej Zakładów Tworzyw Sztucznych M.(...) Spółki Akcyjnej w K. kwoty 510.421,45 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 15 kwietnia 2005 r. oraz kosztami procesu. W uzasadnieniu wskazał, że dochodzona należność stanowi odszkodowanie z tytułu niewykonania przez pozwaną warunkowej umowy sprzedaży akcji, obejmujące utracone korzyści i poniesione wydatki.

Pozwana wniosła o oddalenie powództwa podnosząc, że roszczenia powoda zostały już zaspokojone przez zapłatę kary umownej w wysokości 5.000 zł oraz kwoty 1.981,65 zł stanowiącej połowę poniesionych przez niego wydatków.

Sąd Okręgowy w G. wyrokiem z dnia 27 stycznia 2006 r. zasądził od pozwanej na rzecz powoda dochodzoną należność główną z ustawowymi odsetkami od dnia 5 maja

2005 r., oddalił powództwo w pozostałej części i orzekł o kosztach procesu, opierając rozstrzygnięcie na następujących ustaleniach i wnioskach.

W dniu 12 stycznia 2005 r. strony zawarły umowę, na podstawie której pozwana zobowiązała się sprzedać powodowi 45.000 należących do niej akcji Spółki Akcyjnej C.(...) za cenę 900.000 zł (po 20 zł za jedną akcję), a powód zobowiązał się do kupna tych akcji i zapłaty umówionej ceny. Umowa zawarta została pod warunkiem uzyskania zgody Komisji Papierów Wartościowych i Giełd na przeniesienie akcji poza rynek regulowanym. Strony uzgodniły, że koszty uzyskania tej zgody poniosą po połowie. Zastrzegły też karę umowną w wysokości 5.000 zł na wypadek złożenia przez którąkolwiek z nich zapewnień niezgodnych ze stanem faktycznym lub prawnym albo podjęcia działań lub zaniechań. W § 4 postanowiły natomiast, że własność akcji przejdzie na kupującego po spełnieniu warunku zawieszającego i zapłacie całej ceny nabycia akcji.

Komisja Papierów Wartościowych i Giełd 9 lutego 2005 r. wyraziła zgodę na przeniesienie akcji poza rynek regulowanym. Uchwała w tym przedmiocie została doręczona pozwanej w dniu 16 lutego 2005 r. Dzień wcześniej powód wysłał ją pozwanej faksem. Powód wpłacił na rachunek pozwanej uzgodnioną cenę nabycia akcji. Pozwana nie wydała powodowi akcji twierdząc, że do dnia 15 lutego nie mogła zapoznać się z oryginałem uchwały Komisji Papierów Wartościowych i Giełd, a tym samym nie został spełniony warunek zastrzeżony w umowie sprzedaży. Następnie zwróciła powodowi wpłaconą przez niego sumę, a nadto wypłaciła mu połowę kosztów uzyskania zgody na przeniesienie akcji w kwocie 1.918,65 zł oraz karę umowną w wysokości 5.000 zł. Ostatecznie pozwana zbyła posiadane akcje innemu nabywcy za cenę wyższą od uzgodnionej z powodem.

Dokonując powyższych ustaleń Sąd Okręgowy uznał, że powód spełnił wszystkie warunki przewidziane w umowie sprzedaży akcji. Pozwana nie wywiązała się z obowiązku wydania akcji, gdyż uznała, że może sprzedać je korzystniej innemu nabywcy. Przewidziana w umowie kara umowna nie została zastrzeżona na wypadek niewykonania zobowiązania. Powód może zatem skutecznie domagać się naprawienia poniesionej szkody w postaci utraconej korzyści wynikającej z różnicy pomiędzy ceną akcji z chwili, kiedy powinien stać się ich właścicielem (31,32 zł), a ceną umówiona przez strony (20 zł), a także wydatków poniesionych celem wykonania umowy, które nie zostały pokryte przez pozwaną. Obliczone w ten sposób odszkodowanie Sąd Okręgowy

zasądził z ustawowymi odsetkami od dnia 5 maja 2005 r. przyjmując, iż od tej daty pozwana pozostawała w opóźnieniu z jego zapłatą.

Sąd Apelacyjny wyrokiem z dnia 20 grudnia 2006 r. oddalił apelację pozwanej od wyroku Sądu Okręgowego.

Sąd Apelacyjny, dzieląc przyjęte za podstawę kwestionowanego rozstrzygnięcia ustalenie faktyczne, podkreślił, że strony wiązała umowa obligacyjna z dnia 12 stycznia 2005 r. Umowa ta nie zastrzegała terminu uzyskania zgody Komisji Papierów Wartościowych i Giełd. Wcześniejsze ustalenia stron w tym zakresie, zawarte w umowie przedwstępnej z dnia 27 grudnia 2004 r. nie miały znaczenia. Zapis § 4 umowy sprzedaży akcji, przewidujący, że ich własność przejdzie na kupującego po spełnieniu warunku zawieszającego i zapłacie całej ceny nabycia nie może być uznany za skuteczny, jako że zgodnie art. 921¹² k.c. dla przeniesienia własności dokumentu akcji na okaziciela konieczne jest jego wręczenie (wydanie dyspozycji przeniesienia akcji celem dokonania odpowiedniego zapisu na rachunku papierów wartościowych). Zastrzeżona przez strony kara umowna nie mogła więc dotyczyć skutku rozporządzającego. W sytuacji, gdy umowa zobowiązująca do przeniesienia własności akcji doszła do skutku w następstwie ziszczenia się warunku, a pozwana zbyła akcje osobie trzeciej, powstała następca niemożliwość świadczenia w rozumieniu art. 475 § 2 k.c. Dłużnik obowiązany jest zatem wydać wszystko, co uzyskał w zamian za zbytą rzecz albo jako naprawienia szkody. Od tego obowiązku dłużnik nie może zwolnić się przez zapłatę kary umownej w kwocie niższej od wartości surogatu, skoro wierzyciel może żądać do dłużnika wykonania zobowiązania, a w razie zbycia rzeczy, która miała być wydana – naprawienia szkody wynikłej z niewykonania zobowiązania (art. 483 § 2 k.c.). Byłoby to możliwe jedynie w przypadku, gdyby kara umowna zastrzeżona została na wypadek niewykonania zobowiązania, a nie można w ten sposób interpretować zapisu § 7 umowy, w którym przewidziano, że kara umowna należy się „w przypadku działań lub zaniechań” jednej ze stron.

W skardze kasacyjnej opartej na podstawie naruszenia prawa materialnego pozwana podniosła zarzuty naruszenia:

- art. 483 § 1 k.c. przez jego błędną wykładnię polegającą na przyjęciu, że strony nie wprowadziły do umowy sprzedaży akcji zastrzeżenia kary umownej na wypadek niewykonania tej umowy przez pozwaną, a w konsekwencji niezastosowanie art. 484 § 1 zdanie drugie k.c. i zasądzenie odszkodowania w przewyższającej wysokość kary umownej;

- art. 65 k.c. przez jego niewłaściwe zastosowanie i przyjęcie, że niewydanie przez pozwaną dyspozycji przeksięgowania akcji na rachunek powoda nie stanowi zaniechania, o który mowa w § 7 warunkowej umowy sprzedaży akcji;
- art. 921¹² k.c. przez jego niewłaściwe zastosowanie w sytuacji, gdy zawarta przez strony umowa dotyczyła akcji zdematerializowanych dopuszczonych do publicznego obrotu, a do których – w zakresie przenoszalności akcji w publicznym obrocie - stosuje się obowiązujący wówczas art. 7 ust. 3 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. – Prawo o publicznym obrocie papierów wartościowych (Dz. U. Nr 237, poz. 2703 ze zm.);
- art. 475 § 2 k.c. przez jego niewłaściwe zastosowanie do prawa majątkowego, do których zalicza się akcje w publicznym obrocie i przyjęcie, że akcje na okaziciela są rzeczą w rozumieniu przepisów kodeksu cywilnego, a także zastosowanie tego przepisu w sytuacji, gdy odpowiedzialność pozwanej za niewykonanie umowy została ograniczona do kwoty umownej 5.000 zł i kara ta została powodowi zapłacona.

Powołując się na powyższe zarzuty pozwana wniosła o uchylenie zaskarżonego wyroku i jego zmianę przez wydanie rozstrzygnięcia oddalającego powództwo w całości, bądź też o uchylenie tego orzeczenia oraz wyroku Sądu Okręgowego w G. i przekazanie sprawy temuż Sądowi do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Strony stosunku zobowiązaniowego mogą w ramach autonomii woli określić umownie zakres i sposób naprawienia szkody wyrządzonej wskutek niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania. Instrumentem prawnym służącym realizacji tego celu jest instytucja kary umownej uregulowana w art. 483-485 k.c. Zgodnie z art. 483 § 1 k.c. można zastrzec w umowie, że naprawienie szkody wynikłej z niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania niepieniężnego nastąpi przez zapłatę określonej sumy pieniężnej. W braku odmiennych postanowień stron, wierzyciel może dochodzić jedynie świadczenia równego ustalonej karze umownej, a dalsze roszczenia odszkodowawcze zarówno w postaci *damnum emergens*, jak i *lucrum cessans* nie mogą być skutecznie dochodzone (art. 484 § 1 zdanie 2 k.c.). W doktrynie tak skonstruowana kara umowna określana jest mianem kary wyłącznej. Na zastrzeżenie takiej kary, wykluczającej możliwość skutecznego dochodzenia przez powoda - na zasadach ogólnych - roszczenia odszkodowawczego z tytułu niewykonania zawartej przez strony warunkowej umowy sprzedaży akcji, powołała się pozwana. Istota sporu w

rozpoznawanej sprawie sprowadza się zatem do kwestii, czy zamieszczony w § 7 tej umowy zapis regulujący obowiązek zapłaty kary umownej może zostać skutecznie przeciwstawiony roszczeniu powoda.

Według skarżącej, na tak postawione pytanie należy udzielić odpowiedzi twierdzącej, bowiem prawidłowa wykładnia postanowień § 7 umowy – wbrew odmiennemu stanowisku Sądu Apelacyjnego – prowadzić musi do wniosku, że przewidziana tam kara umowna zastrzeżona została także na wypadek niewykonania zobowiązania przez sprzedającego, w związku z czym roszczenie odszkodowawcze kupującego przewyższające wysokość kary umownej nie może być uwzględnione. Z zapatrywaniem takim nie można jednak się zgodzić i to niezależnie od przyczyn wskazanych przez skarżącą.

W judykaturze i piśmiennictwie wskazuje się, że zakres odpowiedzialności z tytułu kary umownej pokrywa się w pełni z zakresem ogólnej odpowiedzialności dłużnika za niewykonanie lub nienależyte wykonanie zobowiązania (art. 471 k.c.). Z tego też względu przesłanki obowiązku zapłaty kary umownej określone są przez pryzmat ogólnych przesłanek kontraktowej odpowiedzialności odszkodowawczej. Granice dopuszczalnego kształtowania obowiązku zapłaty kary umownej wyznaczają – poza art. 483 k.p.c. – także przepisy o charakterze imperatywnym. Ocena skuteczności postanowienia umownego kreującego obowiązek zapłaty kary umownej podlega zatem kontroli w kontekście ograniczeń swobody umów (art. 353¹ k.c.), obejścia prawa, jak też ewentualnej sprzeczności z zasadami współżycia społecznego (art. 58 § 1 i 2 k.c.). Wskazać w tym miejscu należy na treść bezwzględnie obowiązującego art. 473 § 2 k.c. wyłączającego dopuszczalność ograniczenia odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną umyślnie. W świetle tego unormowania nie ulega wątpliwości, że w razie wyrządzenia szkody umyślnie wierzyciel - mimo zastrzeżenia kary umownej wyłącznej – może domagać się skutecznie odszkodowania przenoszącego wysokość tej kary. W takim przypadku kwestia, czy kara umowna przewidziana została na wypadek niewykonania zobowiązania, czy też tylko określonych uchybień w zakresie sposobu wykonania zobowiązania, nie ma istotnego znaczenia.

Z przyjętych za podstawę zaskarżonego wyroku wiążących ustaleń faktycznych wynika, że niewykonanie przez pozwaną obowiązku złożenia dyspozycji dokonania na rachunku papierów wartościowych zapisu ujawniającego powoda jako właściciela akcji było podyktowane sprzedażą akcji osobie trzeciej za cenę wyższą od uzgodnionej z powodem. Pozwana miała zatem świadomość, że swoim działaniem wyrządza

powodowi szkodę i skutek ten aprobowwała. Nie może ona zatem zwolnić się od obowiązku naprawienia szkody na zasadach ogólnych. Z tych też względów zarzuty naruszenia art. 483 § 1, art. 484 § 1 zdanie drugie k.c. oraz art. 65 k.c. okazały się chybione.

Zgodzić się trzeba z zapatrywaniem skarżącej, iż do oceny skutków następcej niemożliwości świadczenia zaistniałej po stronie pozwanej w wyniku jej - opisanego wyżej - umyślnego działania przepis art. 475 § 2 k.c. nie miał zastosowania. Niewątpliwie obowiązek, którego wykonania zaniechała pozwana, polegał na spełnieniu świadczenia wzajemnego. W takiej sytuacji następstwa tego zaniechania podlegają ocenie w płaszczyźnie art. 493 § 1 k.c. Zgodnie z tym przepisem, jeżeli jedno ze świadczeń wzajemnych stało się niemożliwe wskutek okoliczności, za które ponosi odpowiedzialność strona zobowiązana, druga strona może, według swojego wyboru, albo żądać naprawienia szkody wynikłej z niewykonania zobowiązania, albo od umowy odstąpić. Powód był zatem uprawniony do zgłoszenia roszczenia odszkodowawczego na zasadach ogólnych. Wadliwe zastosowanie przez Sąd Apelacyjny art. 475 § 2 k.c. pozostaje bez wpływu na treść rozstrzygnięcia. Bez znaczenia jest też eksponowana przez skarżącą kwestia, czy akcje na okaziciela mogą być kwalifikowane jako rzecz w rozumieniu tego ostatniego przepisu.

Niewątpliwie rację ma też skarżąca podnosząc, że w świetle zawartej przez strony umowy, przeniesienie zbywanych na jej podstawie akcji dopuszczonych do publicznego obrotu mogło nastąpić przez dokonanie odpowiedniego zapisu na rachunku papierów wartościowych, jak stanowił o tym art. 7 ust. 3 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. – Prawo o publicznym obrocie papierów wartościowych w brzmieniu obowiązującym w dacie, kiedy pozwany miał dokonać stosownej dyspozycji, a nie – jak błędnie przyjął Sąd Apelacyjny – przez wydanie tych akcji powodowi (art. 921¹² k.c.). Również jednak i to uchybienie nie miało wpływu na treść zaskarżonego wyroku. Skarżąca nie podjęła nawet próby wykazania istnienia związku między naruszeniem wymienionych przepisów, a kwestionowanym rozstrzygnięciem.

Z przytoczonych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. orzekł, jak w sentencji.